

Τρέχοντα ζητήματα στην προστασία των δασών

Автор(и): инж. Николай Стоянов, директор на Лесозащитната станция в София

Дата: 17.11.2017 Брой: 11/2017

Ο κλασικός της δασικής επιστήμης Γεώργιος Μορόζοφ θεωρεί το δάσος όχι ως ένα απλό μηχανικό σύνολο δέντρων, θάμνων, πωιδών φυτών, εντόμων, μυκήτων, λειχήνων, μικροοργανισμών, αλλά ως ένα εξαιρετικά πολύπλοκο δυναμικά ισορροπημένο οικοσύστημα, που αποτελείται από πολυάριθμα αλληλένδετα βιοτικά και αβιοτικά συστατικά με δυναμικά διαδικασίες κατασκευής και αποσύνθεσης, στο οποίο κάθε οργανισμός έχει τη θέση και το ρόλο του στη δομή και τη λειτουργία του δάσους. Οποιαδήποτε αλλαγή στο περιβάλλον οδηγεί σε μη αναστρέψιμες μεταβολές στη δομή και τη σύνθεση των δασικών οικοσυστημάτων, και συχνά στην εξαφάνιση ειδών δέντρων και θάμνων. Σύμφωνα με αυτές τις σκέψεις, πρέπει να σημειωθεί ότι από τα μέσα του 20ού αιώνα η γενική ρύπανση του περιβάλλοντος έχει οδηγήσει επίσης σε κλιματικές αλλαγές σε περιφερειακή και παγκόσμια

κλίμακα, επιδείνωση των συνθηκών ανάπτυξης για την πλειοψηφία των ειδών δέντρων, και έχει προκαλέσει ολική ή μερική αποδάσωση των δασικών οικοσυστημάτων.

Υπό αυτές τις συνθήκες στη χώρα μας ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα αποδείχθηκε να είναι η καταστροφική έξαρση των σκολυτών στα τεχνητά κωνοφόρα δάση. Τόσο περισσότερο καθώς το μεγαλύτερο μέρος των τεχνητών κωνοφόρων δασών βρίσκεται σε υλοτομική ωριμότητα και θα πρέπει να αναγεννηθεί. Για το κοινό, αλλά και για ένα σημαντικό μέρος των ειδικών της δασοπονίας, οι σκολύτες φάνηκαν να εμφανίζονται ξαφνικά, σαν να εισήχθησαν τεχνητά στα δασικά οικοσυστήματα, σαν να μην υπήρχαν στο παρελθόν στα δάση και να μην είχαν ποτέ υπάρξει εκεί. Στην πραγματικότητα, οι σκολύτες έχουν τη θέση τους στη δομή και τη λειτουργία των δενδροκοινωνιών για χιλιάδες χρόνια και ζουν σε «ειρηνική συνύπαρξη» με τα είδη δέντρων και βρίσκονται πάντα στις κοινότητές τους, στο λεγόμενο «σιδερένιο» απόθεμα, δηλαδή σε ισορροπία με τα άλλα συστατικά του δασικού οικοσυστήματος, και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του (Maslov A., 2010; Naydenov Ya., 2013; Ruskov M., 1928, 1937; Tsankov G., 2010; Otto H., 1999 κ.ά.).

Σε ένα υγιές, βιώσιμα αναπτυσσόμενο δάσος, όταν η πυκνότητα και ο αριθμός των πληθυσμών των σκολυτών δεν είναι υψηλά, αυτοί εποικίζουν, τρέφονται και αναπαράγονται σε μεμονωμένα δέντρα που έχουν πέσει ή σπάσει από άνεμο λόγω ακραίων φυσικών παραγόντων ή σε δέντρα που έχουν υποστεί σοβαρή ζημιά από πυρκαγιά, ασθένειες ή επιθέσεις από άλλα έντομα. Σε αυτή την περίπτωση υποστηρίζουν (διευκολύνουν) την ανακύκλωση του νεκρού ξύλου και παίζουν το ρόλο των δασικών υγειονομικών, ασκώντας θετική επίδραση στη λειτουργία του δασικού οικοσυστήματος υποστηρίζοντας την ανάπτυξη οργανισμών αποικοδομητών: εντόμων, μυκήτων, βακτηρίων, κατακερματίζοντας και προετοιμάζοντας τη ξυλώδη βιομάζα για αποσύνθεση και ένταξη στον φυσικό βιολογικό κύκλο της ύλης και της ενέργειας. Σε αυτή την κατάσταση είναι δευτερογενείς εχθροί που κατ' αρχήν τρέφονται σαπροφυτικά. Αλλά τα πεσμένα δέντρα δημιουργούν ένα «αποθεματικό» απόθεμα σκολυτών που, δεδομένων βέλτιστων συνθηκών ανάπτυξης και μετεωρολογικών συνθηκών, συμπεριλαμβανομένης μιας σημαντικής αύξησης του αποθέματος πρόσφατα κατεστραμμένου ξύλου που προκλήθηκε από ακραίους παράγοντες ή πυρκαγιές, αρχίζουν να αναπαράγονται μαζικά και μετατρέπονται από δευτερογενείς σε πρωτογενείς εχθρούς.

Οι ξηρασίες κατά τις περιόδους 1998–1991 και 2010–2012 αποδυνάμωσαν τα περισσότερα φυτώρια κωνοφόρων σε τεράστιες εκτάσεις στην Ευρώπη και παγκοσμίως. Έτσι, τα κωνοφόρα είδη, καθώς και ορισμένες πλατύφυλλες δενδροκοινωνίες, έγιναν εξαιρετικά ευάλωτα στους σκολύτες, γεγονός που οδήγησε σε καταστροφική αύξηση της πυκνότητας και των αριθμών των πληθυσμών τους. Τι σημαίνει ευάλωτα; Ως φυσιολογική αντίδραση σε βλάβη του φλοιού, τα κωνοφόρα δέντρα που δέχονται επίθεση από σκολύτες ή άλλους εχθρούς αντιδρούν εκκρίνοντας ρητίνη, στην οποία ο εχθρός που προσπαθεί να τα εποικίσει απλώς

πνίγεται. Αλλά αν το κωνοφόρο δέντρο έχει υποστεί παρατεταμένη σοβαρή ξηρασία, δεν παρατηρείται αποτελεσματική έκκριση ρητίνης και ο εχθρός «εκμεταλλεύεται» (επιοικίζει) επιτυχώς το δέντρο. Επίσης, αναγνωρίζεται ότι σχεδόν κανείς δεν πολέμησε τους σκολύτες στα πρώτα σημάδια αυξανόμενων επιθέσεων από αυτούς (οι δασοπόνοι, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και στο εξωτερικό, στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν τα χέρια τους δεμένα από νέους νόμους και σύγχρονες οικολογικές τάσεις). Οι συνέπειες αυτής της αδράνειας, καθώς και η εξάπλωση του σκολύτη, μπορούν δικαιολογημένα να ονομαστούν καταστροφή εθνικών διαστάσεων, που διασχίζει εθνικά σύνορα και μπορεί να ειπωθεί ότι γίνεται ευρωπαϊκό πρόβλημα – μια καταστροφή σκολυτών στη Βουλγαρία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Σερβία· το ευρωπαϊκό τμήμα της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένης της περιοχής της Μόσχας, τη Γαλλία, την Ελβετία, τη Σουηδία, τη Νορβηγία· υπάρχουν αναφορές για αυξανόμενες επιθέσεις σκολυτών στην Καλιφόρνια και τον Καναδά και αλλού.

Οι σκολύτες, ειδικά ο σκολύτης της ερυθρελάτης (*Ips tyrographus*), είναι εδώ και αιώνες ο πιο σοβαρός εχθρός των κωνοφόρων δασών στην Ευρώπη. Οι πρώτες μαζικές εκρήξεις του σκολύτη της ερυθρελάτης περιγράφηκαν τον 18ο αιώνα (Maslon 2001). Για τη χώρα μας οι πρώτες επιθέσεις από σκολύτες αναφέρθηκαν από τον Γιόρνταν Μίτρεφ στα κωνοφόρα δάση που υπέστησαν θάσεις από χιόνι στα δάση της Μονής Ρίλα το 1896· στα δάση της Εκπαιδευτικής και Πειραματικής Δασοπονικής Επιχείρησης – Γιούντολα (Ruskon M., 1928, 1937). Στην περίοδο 2001–2016 ο σκολύτης της ερυθρελάτης κατέστρεψε ένα σημαντικό μέρος των ερυθρελάτων στη Βίτοσα, στα περίχωρα της Σόφιας, και προκάλεσε σοβαρές ζημιές ακόμη και στις ερυθρελάτινες εκτάσεις στην κατοικία «Μπογιάνα».

Πώς προέκυψε και εντατικοποιήθηκε το πρόβλημα του σκολύτη στη χώρα μας; Στις αρχές του 21ου αιώνα τα περισσότερα από τα κωνοφόρα φυτώρια που δημιουργήθηκαν τη δεκαετία του 1950 και του 1960 έφτασαν σε τεχνική ωριμότητα και άρχισε η διαδικασία υποβάθμισης των τεχνητών οικοσυστημάτων. Ταυτόχρονα, φυσικές καταστροφές και πυρκαγιές οδήγησαν σε απότομη αύξηση της ποσότητας ξηρού και πεσμένου κωνοφόρου ξύλου και δημιούργησαν εξαιρετικές συνθήκες για μαζική ανάπτυξη σκολυτών και άλλων επιβλαβών εντόμων και ασθενειών. Ήδη στην αρχή της καταστροφικής έξαρσης του σκολύτη την πρώτη δεκαετία αυτού του αιώνα, οι δραστηριότητες κατευθύνθηκαν προς την έγκαιρη ανίχνευση εστιών σκολυτών και την άμεση απομάκρυνση των εποικισμένων δέντρων, όπως είναι η ορθή βουλγαρική πρακτική σε αυτόν τον τομέα. Υπό την τρέχουσα οργάνωση της υλοτομίας στη χώρα μας αυτό αποδείχθηκε σοβαρό πρόβλημα: μικρές εστίες σκολυτών όσον αφορά την έκταση και τον όγκο ξύλου δεν αποτελούν ελκυστικό χώρο για τις εταιρείες υλοτομίας. Ο συντονισμός των σχεδίων υλοτομίας με πολλούς φορείς, καθώς και η τήρηση των απαιτήσεων του Natura 2000 και του Νόμου για τις Δημοσίες Συμβάσεις για την κατανομή δασικών εκτάσεων για υλοτομία, στις περισσότερες περιπτώσεις καθιστούν την εκτέλεση υγειονομικών υλοτομιών άσκοπη. Από τα πρωτόκολλα ειδοποίησης που υποβλήθηκαν στα Σταθμούς Δασοπροστασίας (LZS) σχετικά με την επέκταση των εστιών είναι προφανές ότι σε

ορισμένες περιπτώσεις οι υγειονομικές υλοτομίες πραγματοποιήθηκαν το δεύτερο ή ακόμη και το τρίτο έτος, δηλαδή μετά από τρεις έως τέσσερις γενιές και διασπορά των σκολυτών σε ολόκληρη την έκταση. Επιπλέον, οι οδηγίες που δόθηκαν υπό την επήρεια του «άγρυπνου» κοινού να αφήνονται στις εστίες σκολυτών δέντρα με ακόμα πράσινα κορώματα αλλά ήδη εποικισμένα από σκολύτες, που πεθαίνουν λίγους μήνες αργότερα, παρέχουν επίσης καλή βάση για μόνιμη διασπορά σκολυτών. Μια καθυστέρηση ενός έτους στην υλοτομία των εστιών σκολυτών οδηγεί σε γεωμετρική αύξηση του αριθμού των εκκολαπτόμενων σκαθαριών που εποικίζουν υγιή δέντρα.

Η κατάργηση της φυτοϋγειονομικής καθαριότητας μέσω της απομάκρυνσης ξηρών και πεσμένων δέντρων με βάση το κόστος κορμού για τον τοπικό πληθυσμό και η αντικατάστασή της με διαγωνισμούς για βιομηχανική υλοτομία, εκτός από την στέρηση ενός κοινωνικού οφέλους από τον πληθυσμό σε ορεινές περιοχές, οδήγησε επίσης σε αύξηση της τροφικής βάσης των σκολυτών και βελτιστοποίηση των συνθηκών για τη διασπορά τους.

Η ορθή βουλγαρική πρακτική δασοπονίας και δασοπροστασίας δείχνει ότι το πιο αποτελεσματικό μέτρο για την καταπολέμηση των σκολυτών είναι η έγκαιρη εκτέλεση υγειονομικών υλοτομιών, δηλαδή η απομάκρυνση της τροφικής βάσης για μαζική πολλαπλασιασμό των εχθρών. Εφαρμόζοντας αυτήν την προσέγγιση στα τεράστια κωνοφόρα δάση που επηρεάστηκαν από πτώσεις δέντρων από άνεμο στην περιοχή Μπέγκλικά–Μπατάκ και στην περιοχή Βετρόβαλα στη Βίτο